

Ще квіттям зйду я
В полях України,
Ще вам провіщатиму
Радості день.
Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...

(О. Гончар. 14.03.1974 р.)

КВІТНЕВІ ДНІ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

М. В. Поляков (м. Дніпропетровськ)

ОЛЕСЬ ГОНЧАР: НА ВІСТРІ ДУХУ

*У творах справжнього митця
мусить виявитися той високий ідейно-
естетичний ідеал людини, котрий є у
житті і котрий через мистецтво тільки
й спроможний дієво допомагати людині
жити, розвиватися, вдосконалюватися...*

Олесь Гончар

З ім'ям Олесь Гончара пов'язана непроста епоха в історії української нації, закарбована Великою Вітчизняною війною, післявоєнним лихоліттям, радянським політичним режимом, брежнєвським застоєм, Чорнобильською катастрофою. Якщо ці болісні півстоліття, на щастя, відійшли в минуле, то

нетлінні цінності творчості напередовця нашого письменства ХХ ст. не втрачають своєї актуальності, бо апелюють до позачасових констант духовності й краси. І якими б псевдонауковими спекуляціями не намагалися очорнити ім'я Майстра новітні «переоцінювачі» цінностей, заперечити апологію духовної величі, правди, краси рідної землі, обов'язку перед нею в його прозі різних років неможливо. Навіть якщо ці найпрекрасніші прояви людського духу відбивали романтичний потяг митця до ідеалу Справжньої Людини, а не життєву – часто далеко не романтичну – реальність, вони вигідно контрастують з тотальною девальвацією духовності в новітньому, передусім – у змасовізованому, українському письменстві. Контрастують прагненням краси і людяності...

Життєствердний оптимізм, властивий творчості письменника, завжди був орієнтовний на служіння народові. Як у публіцистичних, так і у прозових творах Олеся Гончара йдеться про загальнолюдське. Часто звучить його визнання своєї нерозривної спорідненості з долею, духом свого народу. «Разом з іншими був і я на самому дні того драматичного пекла, - читаємо в щоденниковому записі письменника від 5 червня 1967 року, - у пустелях розпалюваної ненависті, грубощів і фікцій. Був там, де інших калічило, спотворювало назавжди. Але якщо твій дух, мужніючи, розвиваючись, спромігся видобутися звідти, спромігся розламати залізобетон нормативів, косності, звичайностей, зручностей і – наперекір усьому – знайшов у собі силу піднятися до розуміння справжніх цінностей життя і мистецтва, зміг виборотись з найтяжчими зусиллями із того дна до горизонтів з їх океанно-чистим повітрям, – то хіба ж це не найбільша з заслуг? Хіба ж це не перемога духу, що його потенціал в людині куди більший, ніж декому уявляється?» [2, с. 423]. Так, перемога духу – це не тільки життєвий і письменницький оптимум Гончара, це – по суті, той буттєвий стрижень, який вирізняє найкращих героїв його прози, це – мета і сенс життя, його альфа й омега, про це, власне, й усі його твори...

Перемога духу – і в тому, щоб зберігати в собі животворящий потяг до мистецької краси попри соціальний, політичний «контекст», що зусібіч тисне, перекриваючи «кисень» таланту. «Доводиться виборювати кожен день творчого життя, – пише Олесь Гончар. – Навіть якщо йдуть на тебе гори, цілі буруни брехні і цинізму – мусиш вистоювати. Інакше не можна. Дух мусить мати свій суверенітет» [2, с. 392].

Домінанта духу, духовності – у центрі різноманітних філософських систем, але в художній «філософії» Олеся Гончара вона доповнюється українською кордоцентричною теплою й душевністю: висота духу помножена на м'якість серця... Текст, що народжувався з-під пера письменника, до якого б жанру не належав, — просякнутий ліризмом. Тримаючись переконання, що і «проза має бути поетична», Гончар у своїх романах і повістях майстерно поєднує духовне і чуттєве, розум і серце, виважене і пристрасне, – і в цьому, напевне, один із секретів усеохопної масштабності витворених ним художніх світів.

Джерела духу, духовності Олесь Гончар черпає в історії українського народу. За слушним спостереженням Рольфа Гебнера, історія для письменника «завжди є сучасністю», вона постає важливим фактором формування характерів його героїв, завдяки чому «вони з'являються у всій своїй історичній величі» [цит. за 5, с. 132]. Охоплюючи духовним зором вітчизняну історію, письменник викарбовує пережите ним змішане почуття гордості і болю у своїх творах, у яких, за влучним висловом Д. Дроздовського, багато «циклонів», але мало «соборів»! [3]

«Царством духу» (якщо скористатися образним висловом М. Бердяєва) для Олесь Гончара була інтелектуальна, творча праця. Працелюбність, самовимогливість і дисципліна – «три кити» його письменницького гарту [4], що разом з відповідальністю, тактовністю, мудрістю і простотою формували особистість справжнього духовного лідера. Юрій Мушкетик згадує у своїх спогадах про Олесь Гончара: «Завжди врівноважений, спокійний, слово його – виважене, скупе, точне, присутнє, стає, рішень і думок не міняв, мислями по видноколах не розбігався... Таким був і у творчості – кожен навіть найменшу замітку, яка виходила з-під його пера, правив по декілька разів» [1, с. 8 – 10]. Допитливість, спрага до пізнання переросла в особистості Майстра в потребу духовного зростання, що залишалася «невичерпною» протягом усього його життя, провокуючи незадоволення щодо власного поступу, своїх досягнень і звершень, що ставало одним із потужних стимулів творчості, сприяло творчій продуктивності та творчому довголіттю [4].

З плином часу все штучно привнесене у творчий портрет Олесь Гончара забувається, а залишається неприминальне – душевний синкретизм і духовна наповненість його особистості, віддзеркалена в його творах. Серед останніх записів на письмовому столі Олесь Гончара у липні 1995 року були такі: «Духовність – то як озонова піднебесна пелюстка, що так бережно огортає планету і не дає зруйнувати життя. Дбати про духовну наповненість душі, про її духовне здоров'я і дбати про середовище, в якому живемо, – це, мабуть, головне. Душа й природа в злагоді своїй забезпечать надійність життя». Такі світоглядні горизонти, що зберігали свою чинність на кожному етапі творчого шляху Олесь Гончара, і визначають контури його творчої індивідуальності, зумовлюють вічну актуальність його Слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінок пам'яті Олесь Гончара: спогади, хроніка / Упоряд. В.Д. Гончар, В.Я. П'янов. – К. : Укр. письменник, 1997. – 453 с.
2. Гончар О. Щоденники: у 3 т. / Олесь Гончар. – К.: Веселка, 2002. – Т. 1: (1943–1967) / Упоряд. В.Д. Гончар. – 455 с.
3. Дроздовський Д. «Живе – хто іскрить!», або Світ Олесь Гончара у слові Михайлини Коцюбинської. – Ел. ресурс: Віртуальна Русь: спільний духовний

простір: Бібліотека Vesna.org.ua. – Реж.доступу: <http://ruthenia.info> (зчитано 01.02.2013).

4. Міщиха Л. Психологічний аналіз творчого потенціалу Олеся Гончара (на матеріалі біографічного методу) / Лариса Міщиха. – Реж. доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ (зчитано 01.02.2013)

5. Стрельбицький М. Олесь Гончар: чуття однопланетянина / Михайло Стрельбицький // Всесвіт. – 1988. - №5. – С. 129 – 134.